

KJOS KIRKESTED – ARKEOLOGISK SIKRINGSTILTAK VED BRANNTOMT

Kjosvegen 265, Ullensaker, Viken

Hovd, Line

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)
 Storgata 2, Postboks 736 Sentrum, 0105 Oslo
 Telefon: 23 35 50 00
www.niku.no

Tittel Kjos kirkested – Arkeologisk sikringstiltak ved branntomt Kjosvegen 265, Ullensaker, Viken	Rapporttype/nummer NIKU Oppdragsrapport 53/2022	Publiseringsdato 05.05.2022
	Prosjektnummer 1021825	Oppdragstidspunkt 09.11.21–11.11.2021
	Forsidebilde Oversiktsbilde av tiltaksområdet. Sett mot nord. Foto: Cf5407_NIKU_27	
Forfatter(e) Hovd, Line	Sider 16	Tilgjengelighet Åpen
	Avdeling Arkeologi	

Prosjektleder Line Hovd
Prosjektmedarbeider(e) David Hill
Kvalitetssikrer Egil Lindhart Bauer

Oppdragsgiver(e) Ullensaker kommune
--

<p>Sammendrag   Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) utførte i løpet av perioden 09.11.2021–11.11.2021 en arkeologisk gransking og sikring av en branntomt på Kjos nordre, Kjos kirkested, Ullensaker kommune, Viken. Sikringstiltaket omfattet opprydding av brann- og rivningsmasser i kjellerrop for revet våningshus på tomten, og på flaten nord for denne. Profiler og eventuelle eksponerte gravkutt skulle dokumenteres dersom dette ble avdekket underveis i arbeidet. Kjellergroppen skulle deretter fylles igjen med egnede masser. De ulike tiltakene berørte imidlertid kun naturlig undergrunn etter fjerning av brann- og rivningsmassene. Ingen automatisk fredete kulturminner ble påvist i forbindelse med sikringstiltaket.</p>

<p>Emneord   Middelalder, middelaldersk kirkested, arkeologisk gransking, arkeologisk sikringstiltak, Kjos nordre, Kjosvegen, Kjørkjejordet, Hovin sogn</p>
--

Avdelingsleder

Lise-Marie Bye Johansen

Forord

I forbindelse med opprydding og sikring av branntomt på Kjos nordre / Kjos middelalderske kirkested, ble det gjennomført en arkeologisk undersøkelse. NIKU takker alle involverte parter for samarbeidet.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	7
2	Tiltakets omfang	7
3	Historikk og problemstillinger.....	9
3.1	Konfliktpotensial.....	9
3.2	Aktuelle problemstillinger.....	9
4	Metode og gjennomføring.....	9
5	Sammenfatning og konklusjon	13
6	Litteratur.....	14
7	Fotoliste	14

1 Innledning

Det gamle våningshuset i Kjosvegen 265, Kjos nordre 156/2 og 3, brant i 2019. Tunet ligger inne på Kjos middelalderkirkested (kulturminne-ID 32593), som er fredet etter kulturminneloven § 4j.

Ullensaker kommune ga vinteren 2019/2020 rivingstillatelse uten at kulturminnevernet ble varslet og uten forutgående tillatelse etter kml § 8, første ledd. Dette medførte et større inngrep i fredningsområdet, uten arkeologisk overvåking.

Viken fylkeskommunen besluttet etter dialog med Riksantikvaren, og etter faglig tilråding fra NIKU (ved befaring gjennomført 20.04.2020), at det skulle gjennomføres en arkeologisk gransking og sikring av de eksponerte delene av middelalderkirkestedet, før området skulle dekkes til.

NIKU Distriktskontor Oslo mottok anmodning fra Viken fylkeskommune 21.04.2020 (FK saksnr. 208304/2020 - 2020/93425) om å utarbeide forslag til prosjektplan og budsjett for nødvendig arkeologisk gransking og sikringstiltak på stedet, i forbindelse med Viken fylkeskommunes rettevedtak etter kml § 8, tredje ledd.

Prosjektplan og budsjett ble oversendt fra NIKU til Riksantikvaren for § 10-vedtak 20.05.2020 (NIKU-saksnr. 257/20/554.2/LHo), som fattet vedtak om kostnadsomfang 18.10.2021 (RA-saksnr. 20/10930-6). Viken fylkeskommune fattet deretter vedtak om retting etter kml § 8, tredje ledd, den 19.10.2021 (FK.saksnr. 588586/2021 - 2020/93425).

2 Tiltakets omfang

Det aktuelle tiltaket omfattet opprydding og sikring av branntomten på Kjos nordre (se Figur 2), samt arkeologisk gransking av eksponerte profiler i kjellergropen. Våningshuset, med fundamenter og steinsetting i kjelleren, ble fjernet etter brannen i 2019, og kjellergropen var delvis gjenfylt/sammenrast ved gjennomføring av tiltakene. Kjellergropen hadde en dimensjon på omtrent 12 x 15 x 2 meter i topp av terreng. Det lå videre et lag med brann- og rivningsmasser fra våningshuset utover et område på ca. 15 x 20 meter like nord for kjellergropen, trolig oppgravd og redeponert fra gropen. Rivningsmassene i kjellergropen og på flaten skulle fjernes.

Prosjektets sikringstiltak og arkeologisk gransking omfattet dermed følgende:

- Fjerning og bortkjøring av gjenstående brann- og rivningsmasser i kjellergropen og på flaten nord for gropen.
- Fremrensing, dokumentasjon og sikring av profiler i kjellergropen.
- Igjenfylling av kjellergropen med egnede masser.

Figur 1: Kart over kirkestedet på Kjos sin avgrensning og vernesone i Askeladden (ID 32593).

Figur 2: Våningshuset på tomten er brent ned, og rivningsmasser og byggegrop etter kjeller står igjen.

3 Historikk og problemstillinger

Tiltaksområdet lå innenfor det automatisk fredede kulturminnet Kjos middelalderkirkested, kulturminne-ID 32593 (se Figur 1).

Kirken, som trolig ble lagt ned på 1600-tallet, skal ha stått på tunet til Kjos nordre (gnr. 156). Nord for tunet ligger Kirkejordet, og kirkegården skal være påvist ved graving for kjeller til huset på den aktuelle tomten i nyere tid, ca. 1906–1908. Til kirkestedsgården hører videre de øvrige Kjosgårdene (154–157).

Kirkestedet har også blitt omtalt i skriftlige kilder. I 1393 ble det som utfra navnet bør ha vært prestbolet ført først i fortegnelsen over mensa som en skyldpart i Prestbønom (Brendalsmo 2015). Siden denne skyldparten ikke finnes igjen på 1570-tallet som skyldpart, eller bygselpart til Ullensaker hovedkirke, og heller ikke som liggende til en annen skylddeier, er det sannsynlig at den i seinmiddelalderen er blitt makeskiftet tilbake til eierne av Kjos. Siden skyldparten ikke presiseres som prestbolet eller Prestbønom eller liknende, kan det være at den da ikke var prestbol, men kun en skyldpart til mensa. Navnet viser ikke nødvendigvis til et tidligere prestbol på Kjos i tiden før 1393, men det viser til at det hadde bodd prest på gården.

Den middelalderske kirkegården er dermed per i dag datert, med bakgrunn i skriftlige kilder, til omtrent 1400–1600-tallet. Det er ikke kjent at det tidligere har vært utført arkeologiske undersøkelser på kirkestedet. Det var derfor av vesentlig betydning dersom det fremkom materiale som kunne muliggjøre en nærmere datering – riktignok begrenset til datering av mulige kulturlag/gravkutt som kunne observeres i profilene til kjellergropen. Dersom ingen graver ble avdekket i profilene, kunne eventuelle løsbain i brann-/rivningsmassene dateres. Det ville også være av interesse å dokumentere eventuell tetthet av graver, dersom det ble påtruffet graver fra middelalder.

3.1 Konfliktpotensial

Kirkegårder med *in situ* graver har en særskilt kulturhistorisk verdi, spesielt med tanke på det kunnskapspotensial som foreligger ved undersøkelser av menneskelige levninger gjennom tverrfaglige analysemetoder (Johannessen og Eriksson 2015:96). Sikringstiltaket skulle derfor i utgangspunktet i så liten grad som mulig berøre slike intakte kulturminner. Problemstillingene i prosjektet var derfor knyttet til mulighet for å dokumentere og datere de berørte delene av kirkegården som potensielt ble eksponert i profilene til kjellergropen på tomten.

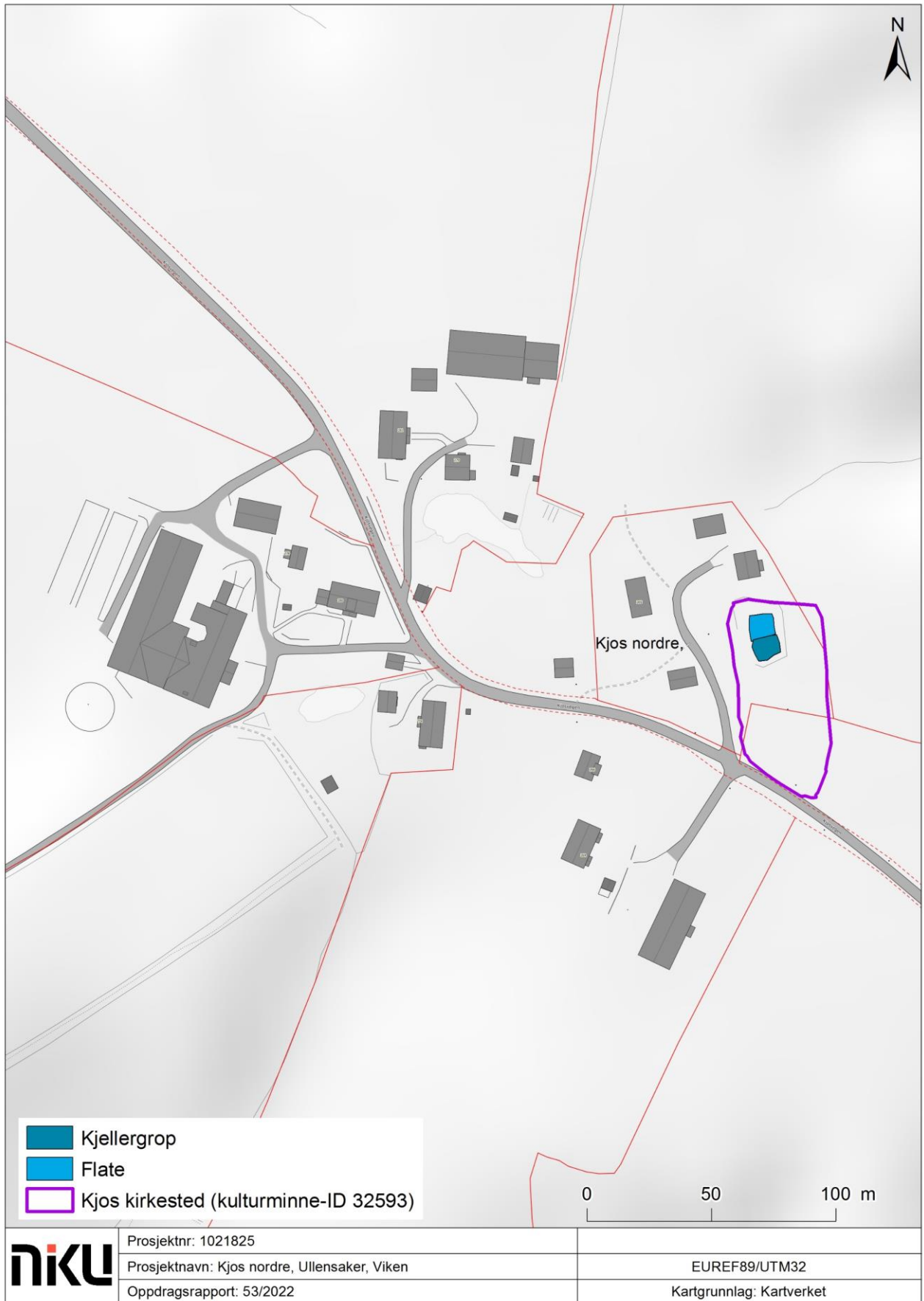
3.2 Aktuelle problemstillinger

Følgende problemstillinger var aktuelle for undersøkelsen:

- Hvordan var de stratigrafiske forholdene på middelalderkirkegården? Hvor dypt ned ble lag/graver fra middelalder påtruffet?
- Hvor stor tetthet mellom gravene var det på kirkegårdsplassen?
- Dersom det ble påtreffes daterbart materiale, hvilke periode(r) kunne de respektive kulturlagene/gravene dateres til, og kunne det spores en utvikling i bruken av kirkegården over tid, for eksempel knyttet til gravdybder eller -tetthet?

4 Metode og gjennomføring

Det arkeologiske feltarbeidet ble gjennomført som et sikringstiltak og en arkeologisk gransking, med bortgraving av brann- og rivningsmasser utført av innleid entreprenør, Øst-Riv AS. Formålet var å dokumentere eventuelle automatisk fredete kulturminner, graver fra middelalder, som hadde blitt eksponert da våningshuset med kjeller ble revet på kirkestedet.

Figur 3: Kart over Kjos kirkested merket i lilla på Kjos nordre. Kjellergrup og flaten nord for denne er merket i henholdsvis mørkt blågrønt og lyst blått. Kart: NIKU.

Figur 4: Flaten nord for kjellergropen ved oppstart av arbeidet. Sett mot nordvest. Foto: Cf54078_NIKU_01.

Figur 5: Flaten nord for kjellergropen etter fjerning av brann- og rivningsmasser. Sett mot nordvest. Foto: Cf54078_NIKU_30.

Figur 6: Kjellergrøpen før oppstart av arbeidet. Sett mot nordvest. Foto: Cf54078_NIKU_03.

Figur 7: Kjellergrøpen underveis i oppryddingsarbeidet. Sett mot vest. Foto: Cf54078_NIKU_17.

Leder for prosjektet var Line Hovd, som utformet budsjett og prosjektbeskrivelse. David Hill utførte den arkeologiske sikringsundersøkelsen, mens Hovd gjennomførte etterarbeidet. Entreprenør Øst-Riv AS stilte med gravemaskin og fører. Til innmåling av tiltaksområdet ble det brukt CPOS. Det var gode signaler da innmålingene ble foretatt, noe som gir en nøyaktighet på 0,01–0,03 m.

Området var, etter å ha stått åpent siden 2018, igjengrodd med ulik vegetasjon. Oppryddingen av brann- og rivningsmasser startet på flaten like nord for selve kjellergropen (se Figur 4 og Figur 5), ved å skrape bort vegetasjon med gravemaskin, for så å fjerne rivningsmasser ned til hagejord/matjord. Under vegetasjon og rivningsmasser ble finkornet humøs og homogen hagejord avdekket. Det ble ikke gravd ned i grunnen utover nødvendig fjerning.

I selve kjellergropen ble vegetasjon og brann- og rivningsmasser fjernet med gravmaskin i bunnen og i sidene av gropen (se Figur 6 og Figur 7). Enkelte steder var noe av det gamle kjellerfundamentet/steinsetting fremdeles intakt, og dette ble ikke fjernet for å hindre ytterlige skader på kulturminnet. I profilet kunne det observeres et lag med hagejord/matjord over steril naturbakke. Naturbakken var finkornet, gulgrå sandholdig silt, og var svært homogen og inneholdt lite stein.

Det ble ikke påvist *in situ* graver, eller andre automatisk fredede kulturminner i profilene til kjellergropen, eller på flaten nord for denne. Det ble ved bortgraving av brann- og rivningsmasser heller ikke påvist løsfunn i form av humant skjelettmateriale. Kjellergropen ble etter ferdigstilling av oppryddingen igjen fylt med finkornet pukk.

5 Sammenfatning og konklusjon

NIKU utførte et sikringstiltak og en arkeologisk granskning i forbindelse med opprydding av branntomten på Kjos nordre, Ullensaker kommune, som lå innenfor Kjos kirkested (kulturminne-ID 32593). Sikringstiltaket omfattet bortgraving av brann- og rivningsmasser i den gjenstående kjellergropen til våningshuset, samt et område på flaten nord for denne. Kjellergropen var ved oppstart av tiltaket delvis sammenrast, og det var ikke mulig å påvise/avkrefte om middelalderiske graver hadde blitt eksponert ved rivningen av våningshuset. For å sikre eventuelle eksponerte graver, skulle masser bortgraves og profiler undersøkes. Arbeidene avdekket imidlertid ingen slike gravkutt etter *in situ* graver, og problemstillingene skissert innledningsvis lot seg dermed ikke besvare.

6 Litteratur

Askeladden, nasjonal kulturminnedatabase: [www.http://askeladden.ra.no](http://askeladden.ra.no).

Brendalmo, J., Eriksson, J-E. 2015. Kildegjennomgang. Middelalderske kirkesteder i Akershus fylke. Riksantikvaren.

Johannessen, L. og Eriksson, J-E. G. (Red). 2015. *Faglig program for middelalderarkeologi. Byer, sakrale steder, befestninger og borger*. Riksantikvaren 2015.

Kristiansen, M. og Gustavsen, L. 2021. Georadarundersøkelse på gnr/brn 156/2-3 og 157/2, (lok 3293 Kjørkejordet). NIKU oppdragsrapport 139/2021.

7 Fotoliste

Følgende bilder er lastet opp til universitetsmuseenes fotodatabase (MUSIT):

Filnavn	Motiv	Sett mot
Cf54078_NIKU_01.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre.	NV
Cf54078_NIKU_02.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre.	N
Cf54078_NIKU_03.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre.	NV
Cf54078_NIKU_04.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre.	NV
Cf54078_NIKU_05.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre.	V
Cf54078_NIKU_06.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre.	N
Cf54078_NIKU_07.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre.	NV
Cf54078_NIKU_08.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre. Profil mot øst i grop.	Ø
Cf54078_NIKU_09.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre. Profil mot øst i grop.	Ø
Cf54078_NIKU_10.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre. Profil mot øst i grop.	NØ
Cf54078_NIKU_11.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre.	N
Cf54078_NIKU_12.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre.	NV
Cf54078_NIKU_13.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre.	V
Cf54078_NIKU_14.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre.	SV
Cf54078_NIKU_15.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre.	N

Cf54078_NIKU_16.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre.	NV
Cf54078_NIKU_17.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre.	V
Cf54078_NIKU_18.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre.	N
Cf54078_NIKU_19.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre.	Ikke relevant
Cf54078_NIKU_20.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre.	V
Cf54078_NIKU_21.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre.	S
Cf54078_NIKU_22.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre.	N
Cf54078_NIKU_23.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre.	N
Cf54078_NIKU_24.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre.	N
Cf54078_NIKU_25.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre.	NV
Cf54078_NIKU_26.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre.	N
Cf54078_NIKU_27.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre.	N
Cf54078_NIKU_28.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre. Arbeidet ferdigstilles.	V
Cf54078_NIKU_29.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre. Arbeidet ferdigstilles.	V
Cf54078_NIKU_30.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre. Arbeidet ferdigstilles.	NV
Cf54078_NIKU_31.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre. Arbeidet ferdigstilles.	NV
Cf54078_NIKU_32.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre. Arbeidet ferdigstilles.	N
Cf54078_NIKU_33.JPG	Opprydding og sikring av branntomt og kjellergrop inne på det middelalderske kirkestedet Kjos Nordre. Arbeidet ferdigstilles.	V

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Oppdragsrapport 53/2022

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736
Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112
Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 1b
7013 TRONDHEIM
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens
gt. 14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00